

Власюк І. І.,
юрист

Товариства з обмеженою відповідальністю «Мрія-Лан»

ПОНЯТТЯ ВЗАЄМНОСТІ В СПРАВАХ ПРО ТРАНСКОРДОННУ НЕСПРОМОЖНІСТЬ

Анотація. У статті досліджуються практичні аспекти застосування категорії взаємності у справах про неспроможність, ускладнених іноземним елементом.

Ключові слова: транскордонне банкрутство, справи про транскордонну неспроможність, взаємність, визнання та виконання іноземних судових рішень.

Постановка проблеми. Поглиблення міжнародної економічної взаємодії на різних рівнях відносин між державами та індивідами гостро поставило питання про визнання та виконання рішень іноземних судів у справах про транскордонну неспроможність. Специфіка таких справ вимагає спеціального регулювання, існування якого прямо залежить від відкритості економіки держави та готовності на практиці зрівняти в правах місцевих та іноземних кредиторів національного боржника. У багатьох країнах поняття взаємності перетворилося з механізму спрощеного порядку співробітництва між державами в штучну перепону для недопущення до виконання рішень іноземних судів та власній території. До таких держав наразі належить Україна.

Над проблемами сучасного законодавства України про транскордонну неспроможність працювали українські такі вчені, як О.М. Бірюков, В.В. Джуно, Б.М. Поляков. Значну увагу теоретичним розробкам у зазначеній сфері права було присвячено російськими науковцями: Л.Ю. Собіною, О.В. Мохова, О.А. Рягузовим. Корифеями та розробниками європейського законодавства у сфері транскордонної неспроможності вважаються М. Віргос та Е. Шміт.

Мега статті – проаналізувати суть, призначення та практику застосування категорії взаємності в законодавстві України та низки інших країн.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як зазначає російський учений Л.Ю. Собіна [1, с. 167], двосторонні угоди у сфері транскордонної неспроможності укладаються для уніфікації правил здійснення транскордонних банкрутств, у тому числі для спрощення режиму визнання. При цьому, якщо вимагається визнання банкрутства, ініційованого в країні, яка не є членом двосторонньої чи регіональної угоди, іноземне банкрутство може бути визнане на території держави, визнання якої вимагається і яка є стороною угоди, у загальному порядку (у якому визнаються всі іноземні судові акти), тобто без необхідності наявності міжнародного договору.

Таким чином, якщо укладений міжнародний договір у сфері банкрутств передбачає спрощений порядок визнання банкрутств між країнами-учасниками договору, це не означає неможливості визнання на території цих країн іноземного банкрутства, порушеного в державі, яка не є стороною такої угоди.

Інший підхід спостерігається в країнах, де вимога про наявність міжнародного договору для визнання іноземного банкрутства є базовою умовою такого визнання. У цих країнах банкрутство, порушене в країні, яка не є членом угоди, визнано не буде. Фактично вимога про наявність міжнародного договору для визнання іноземного банкрутства в такому випадку є

перепону на шляху визнання: відсутність угоди веде до невизнання іноземного провадження в справі про банкрутство, тоді як вирішення питання про укладення самої угоди знаходиться у владі держави.

Ефективне регулювання відносин транскордонної неспроможності можна забезпечити не лише на міжнародно-правовій основі. Багато держав виконує це завдання шляхом прийняття актів національного регулювання відносин неспроможності з метою їх гармонізації на основі модельного законодавства [2] або інших міжнародно-правових актів про транскордонну неспроможність [3, с. 45].

У процесі свого розвитку українське право, будучи тісно пов'язаним із правом Російської Федерації (далі – РФ), умовою визнання та виконання іноземних судових рішень ставило наявність екзекватури [4 с. 146] на основі відповідного міжнародного договору [1, с. 168]. При цьому за відсутності міжнародного договору рішення іноземних судів просто ігнорувалися, а для цілей провадження в справі розглядалися виключно як письмовий доказ [4, с. 150].

Слід звернути в цьому відношенні увагу на принципову відмінність українського та російського законодавства. Хоча українське законодавство про транскордонну неспроможність і було реформовано в дусі таких міжнародних документів, як Типовий закон ЮНСІТРАЛ про транскордонну неспроможність та Регламент ЄС № 1346/2000 про процедури неспроможності [5], український законодавець не тільки не спростив режим визнання та виконання іноземних судових рішень у справах про транскордонні банкрутства, а навпаки, зробив цей режим ще жорсткішим ніж у РФ.

Так, у сучасній російській літературі відзначається, що деякі пом'якшення режиму конвенційної екзекватури відбулися, коли законодавчо було встановлена альтернатива міжнародному договору під час визнання іноземних банкрутств – принцип взаємності [6].

Відповідно до ч. 2 ст. 119 зазначеного закону процедури банкрутства, пов'язані з іноземним провадженням, зазначені в розділі IX закону, застосовуються за принципом взаємності. Взаємність вважається існуючою, якщо буде встановлено, що міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, передбачена можливість такого співробітництва іноземної держави з Україною (ч. 3 ст. 119). Таким чином, визнання та виконання іноземних судових рішень та надання судової допомоги, об'єм якої визначено ст. ст. 123 та 128 закону здійснюватиметься виключно за умови існування відповідного міжнародного договору України.

Концепція взаємності, яка була покладена в основу закону, хоча формально й відповідає положенням ч. 1 ст. 11 Закону України «Про міжнародне приватне право», де встановлено, що суд чи інший орган застосовує право іноземної держави незалежно від того, чи застосовується у відповідній іноземній державі до подібних правовідносин право України, *крім випадків, якщо застосування права іноземної держави на за-
садах взаємності передбачене законом України або міжнарод-*

ним договором України (курсив наш – *I. В.*), однак є винятком у законодавстві України в цілому, оскільки в жодному іншому акті законодавства не міститься подібного формулювання взаємності.

Взаємовиключними виявилися положення самого закону із цього питання. Так, на противагу ч. 2 ст. 119 закону, ч. 8 ст. 2 встановлює, що порядок виконання в Україні рішень судів іноземних держав у справах про банкрутство визначається міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. У разі відсутності міжнародних договорів України рішення судів іноземних держав у справах про банкрутство визнаються на території України взаємно, якщо інше не передбачено законом (написано з маленької букви, тобто маються на увазі положення українського законодавства загалом, а не цього Закону). Тобто вже ця норма встановлює абсолютно інший підхід до розуміння поняття взаємності, який є традиційним для більшості європейських країн. Таке положення, у свою чергу, відповідає ч. 2 ст. 11 Закону України «Про міжнародне приватне право», де встановлено презумпцію наявності взаємності, поки не доведено інше.

На прикладі українського законодавства про транскордонну неспроможність можна перекопатися в тому, що міжнародні угоди у сфері транскордонної неспроможності та вимоги національного права про наявність міжнародного договору для визнання іноземного банкрутства мають між собою мало спільного. Тобто в режимі визнання іноземних банкрутств наявність міжнародного договору може грати двояку роль: 1) в одних випадках він використовується для спрощення режиму визнання між країнами-членами договору (тобто для встановлення режиму визнання *ex grorgio vigore* [7]). При цьому, якщо вимагається визнання банкрутства, ініційованого в країні, яка не є членом такої угоди, іноземне банкрутство може бути визнано в загальному порядку, тобто без необхідності наявності міжнародного договору; 2) в інших випадках ця умова виступає проявом політики територіалізму та є перепорою на шляху визнання, оскільки відсутність угоди призводить до невизнання іноземного провадження в справі про банкрутство, а угод у цій галузі держава не укладає [1, с. 150].

Український суд, однак, схильний прямо застосовувати окремі норми цього закону та не вдаватися до їх системного тлумачення. Так, Ухвалою Господарського суду Львівської області від 26 січня 2015 р. у справі № 914/207/15 [8] було відмовлено у визнанні іноземної процедури банкрутства, відкритої в Ісландії на підставі, крім іншого, відсутності міжнародного договору між Україною та Ісландією з питань співробітництва в процедурах банкрутства. Як зазначається в ухвалі, суд не може прийняти до розгляду або іншим чином застосувати процедури банкрутства, пов'язані з іноземним провадженням, усупереч імперативному принципу, встановленому в ст. 119 Закону (тобто наявності міжнародного договору – *доповнено мною – I. В.*).

Таким чином, можна зробити висновок, що взаємність у процедурі визнання іноземного банкрутства за законодавством України має децю інший зміст – це презумпція про потенційну можливість співробітництва з іноземною державою на підставі певного міжнародного договору [6].

Існування договору чи презюмування взаємності – це 2 альтернативні шляхи для визнання та виконання іноземних судових рішень у справах про транскордонну неспроможність. Підхід, обраний українським законодавцем, зводить нанівець усі внесені до закону зміни, оскільки повністю перекриває доступ рішенням іноземних судів до української юрисдикції. Так, законодавство РФ містить вимогу або про наявність договору, або про наявність взаємності [9].

Такий підхід законодавця прямо суперечить основним принципам внутрішньої політики України [10]: забезпечення сталого розвитку економіки на ринкових засадах та її соціальної спрямованості; основним принципам зовнішньої політики України [10] (використання міжнародного потенціалу для утвердження і розвитку України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави, її сталого економічного розвитку; забезпечення захисту прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном); забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір із метою набуття членства в Європейському Союзі; підтримка розвитку торговельно-економічного, науково-технічного та інвестиційного співробітництва України з іноземними державами на засадах взаємної вигоди; забезпечення з метою повноцінного економічного розвитку, підвищення добробуту народу інтеграції економіки України у світову економічну систему; розширення міжнародного співробітництва з метою залучення іноземних інвестицій, новітніх технологій та управлінського досвіду в національну економіку в інтересах її реформування, модернізації та інноваційного розвитку.

Посилення режиму конвенційної екзекватури цілком може бути розцінено як недружній акт із боку України щодо своїх іноземних контрагентів (інвесторів та держав, які покликані захищати інтереси приватних осіб за кордоном). Статистика зовнішньоекономічної діяльності України свідчить про поступовий ріст об'ємів торгівлі товарами та послугами. Україна продовжує залишатися великим реципієнтом прямих інвестицій в економіку [11].

Висновки. Враховуючи зазначене вище, можна стверджувати про неготовність та умисне ухилення українського законодавця від врегулювання питання про визнання та виконання рішень іноземних судів у справах про банкрутство. Така позиція пояснюється не лише небажанням поступитися інтересами місцевих кредиторів, а й частково з тим вектором політики, який свого часу обрав СРСР і який досі впливає на законодавство України у сфері зовнішньоекономічної діяльності (політика ізоляціонізму та монополізму держави у сфері зовнішньої торгівлі), оскільки з допомогою принципу конвенційної екзекватури держава повністю контролювала виконання іноземних судових актів на своїй території.

Наразі проведення такої політики не відповідає ні інтересам України, ні рівню розвитку сучасних зовнішньо-торгівельних відносин. Насамперед це шкодить інтересам самих громадян та українському бізнесу.

Визнання у сфері транскордонної неспроможності дозволяє захистити інтереси самого боржника, сприяє проведенню більш ефективних процедур банкрутства, а також є гарантією забезпечення прав кредиторів. Відсутність можливості визнання та виконання іноземних судових рішень створює дисбаланс, який веде до неможливості включення закордонних активів до основного провадження, звернення на них стягнення місцевими кредиторами в індивідуальному порядку, неможливості провести реорганізацію боржника.

Література:

1. Собина Л.Ю. Признание иностранных банкротств в междунациональном частном праве / Л.Ю. Собина. – М. : Статут, 2012. – 238 с.
2. Статус текстов Типовой закон ЮНСИТРАЛ о трансграничной несостоятельности (1997 год) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uncitral.org/uncitral/ru/uncitral_texts/insolvency/1997Model_status.html.
3. Virgos M. Report on the Convention on Insolvency Proceedings / M. Virgos, E. Schmit. – 1995. – 175 p.

4. Яблочков Т.М. Ехеауатур (Исполнение решений иностранных судов) / Т.М. Яблочков. – М. : Статут, 2009. – 263 с.
5. Council regulation (EC) No 1346/2000 of 29 May 2000 on insolvency proceedings [Електронний ресурс]. – Режим доступу : eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:32000R1346.
6. Копылова А.С. Трансграничная несостоятельность в российской правоприменительной практике / А.С. Копылова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.clj.ru/publications/7/5672/>.
7. Anderson William C. A Dictionary of Law / С. Anderson William. – Chicago, 1893.
8. Ухвала Господарського суду Львівської області від 26 січня 2015 р. у справі № 914/207/15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.interlegal.com.ua/corporate/?p=200>.
9. О несостоятельности (банкротстве) : Федеральный Закон РФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_173430/.
10. Про засади внутрішньої та зовнішньої політики України : Закон України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.
11. Економічна статистика. Зовнішньоекономічна діяльність [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Власюк И. И. Понятие взаимности в делах о трансграничной несостоятельности

Аннотация. В статье исследуются практические аспекты применения категории взаимности в делах о несостоятельности, осложненных иностранным элементом.

Ключевые слова: трансграничное банкротство, дела о трансграничной несостоятельности, взаимность, признание и исполнение иностранных судебных решений.

Vlasiuk I. The concept of reciprocity in cross-border insolvency cases

Summary. The article examines practical aspects of the category of reciprocity in insolvency cases complicated by a foreign element.

Key words: cross-border bankruptcy cases, cross-border insolvencies, reciprocity, recognition and enforcement of foreign judgments.